

**EL PROCÉS D'INCLUSIÓ D'UNA BALLARINA/DOCENT AMB
DISCAPACITAT INTEL·LECTUAL EN UN CENTRE DE DANSA
ORDINARI. ESTUDI DE CAS.**

TREBALL FINAL DE GRAU

Autora: Silvia Mercadal Olives

Tutora: Carolina Puyaltó Rovira

Grau en Educació Social

Universitat de Girona

2023-2024

El procés d'inclusió d'una ballarina/docent amb discapacitat intel·lectual en un centre de dansa ordinari. Estudi de cas.

The process of inclusion of a dancer/teacher with intellectual disability in an ordinary dance center. Case study.

Resum

Aquest Treball de Fi de Grau té l'objectiu de conèixer el procés d'inclusió d'una ballarina i docent amb discapacitat intel·lectual en un centre de dansa ordinari. S'ha realitzat un estudi de cas amb la directora del centre de dansa, una docent d'aquest centre, la persona amb discapacitat intel·lectual i dues companyes d'aquesta. A través d'una metodologia qualitativa, s'han utilitzat tècniques i instruments de recollida de dades, fent ús d'entrevistes semiestructurades en profunditat i un grup de discussió. Els resultats d'aquest estudi adverteixen que el centre de dansa ordinari compta amb uns valors que porten a la inclusió social, i afavoreixen la pràctica de la dansa a les persones amb discapacitat intel·lectual que volen accedir a la seva escola. En aquest sentit, en el desenvolupament d'aquesta investigació, s'identifiquen diversos factors que afavoreixen el procés d'inclusió, i d'altres que el condicionen; s'extreu que l'impacte personal i emocional viscut és positiu per part de totes les participants; i es debat la participació familiar i governamental com una de les estratègies d'inclusió, així com la importància de l'experiència, la formació i la professionalització d'aquest col·lectiu.

Paraules clau: Dansa inclusiva, persones amb discapacitat intel·lectual, inclusió social, professionalització, estudi de cas.

Silvia Mercadal Olives

<u1972127@campus.udg.edu>

Universitat de Girona. Espanya

Abstract

This Final Degree Project aims to know the inclusion process of a dancer and teacher with intellectual disabilities in an ordinary dance center. A case study has been carried out with the director of the dance center, a teacher of this center, the person with an intellectual disability and two of her classmates. Through a qualitative methodology, data collection techniques and instruments have been used, employing semi-structured in-depth interviews and a discussion group. The results of this study show that the ordinary dance center has values that lead to social inclusion and favor the practice of dance to people with intellectual disabilities who want to access their school. In this sense, in the development of this research, several factors that favor the process of inclusion, and others that condition it, are identified; it is found that the personal and emotional impact experienced by all the participants is positive; and family and government participation is discussed as one of the strategies for inclusion, as well as the importance of the experience, training, and professionalization of this group.

Keywords: Inclusive dance, people with intellectual disabilities, social inclusion, professionalization, case study.

---

1. Introducció

L'art ha esdevingut sempre una forma d'expressar sentiments, emocions i creences per a les persones, la qual ajuda a gestionar molts àmbits de la seva vida (Vilchez et al., 2018). En especial, la dansa es considera una expressió artística que va més enllà dels simples moviments repetitius, sent una forma d'expressió que transcendeix les barreres lingüístiques i culturals (Chuquilla i Valverde, 2024). Aquest art inclou un camp que s'ha vist molt implicat per al bon desenvolupament de les persones amb discapacitat, aportant beneficis de caràcter físic o corporal, així com psicològics i comportamentals, i també en l'àmbit psicosocial i afectiu (Chávez, 2020). De fet, l'article 30 de la Convenció dels drets de les persones amb discapacitat (United Nations, 2006), recull el dret de les persones amb discapacitat a participar, en igualtat de condicions, en la vida cultural i a adoptar les mesures pertinents perquè aquestes persones puguin desenvolupar i utilitzar el seu potencial creatiu, artístic i intel·lectual, no sols en el seu propi benefici, sinó també per a l'enriquiment de la societat.

Tot i això, tal com explica Muñoz (2019), aquesta disciplina en el món de la discapacitat intel·lectual (DI), majoritàriament, es porta a terme de manera segmentada i no inclusiva. Les escoles de dansa, institucions on es porta a terme aquesta disciplina, no sempre compten amb grups heterogenis a causa de la discriminació cap aquest col·lectiu de persones. Reforçant aquesta teoria, Portniagina et al. (2020) manifesten que un dels grans problemes que s'han identificat són les actituds cap a les persones amb discapacitat, sent aquest un dels motius de segregació i discriminació. Aquesta discriminació i segregació provoca una falta d'accessibilitat de les persones amb DI als centres de dansa ordinaris. Vargas-Pineda i López-Hernández (2020) es refereixen a aquests centres com a escoles de dansa convencionals o tradicionals que no estan dissenyades per la inclusió de persones amb discapacitat; presentant barreres relacionades amb la percepció de baixa qualitat en el seu desenvolupament artístic, una falta de preparació i exigència en la seva creació, i una manca de suport familiar, limitant així el seu accés a les escoles de dansa.

En els darrers anys, s'han desenvolupat recerques que parlen sobre la inclusió de les persones amb DI en els centres de dansa ordinaris. Díaz (2023) observa que la participació de les persones amb DI en els centres de dansa ordinaris pot promoure la seva autoestima, les habilitats socials, l'expressió emocional i el seu benestar general. Tot i això, adverteix que la inclusió de les persones amb DI als centres de dansa ordinaris planteja desafiaments en l'adaptació de les activitats, la comunicació afectiva, el suport individualitzat, i la necessitat de formació i sensibilització dels professionals per treballar de manera inclusiva.

Martín (2018) fa un estudi en un centre de dansa de Madrid, per conèixer quines són les necessitats de suport i adaptació curriculars necessàries per a la bona inclusió d'una jove artista amb DI que assisteix a classes de dansa contemporània. Com a conclusió, s'extreu que l'alumna prefereix suports naturals dins l'aula, no notoris, realitzats pels seus companys, que no pas el suport específic dels docents. Tot i que fora de les classes, sí que sol·licita suport individual per a reforçar allò que aprèn. A més, s'observa que la presència d'aquesta alumna afavoreix el clima del grup, generant una millor escolta activa entre els companys i una millor consciència i sensibilització per part de la resta d'alumnes, incentivant la igualtat i la diversitat d'oportunitats. També, es destaca una ruptura de barreres i estigmes, permetent

que aquesta persona amb DI sigui reconeguda, i provocant l'enriquiment artístic de les altres alumnes.

L'estudi quantitatiu que fa Neira (2020) a la província d'Alacant sobre la presència de persones amb discapacitat als centres de dansa educatius, conclou que de 67 centres de dansa (privats, homologats i públics) amb diferents nivells formatius i amb un total d'entre 50-100 alumnes per centre, existeix la presència de 171 alumnes totals amb discapacitat, dels quals un 21,05% (36 persones) són persones amb DI d'entre 6 i 18 anys. També exposa que el 55,88% dels docents afirma adaptar el contingut, la metodologia o les activitats en les sessions de dansa, tot i que la gran majoria creu necessària una formació específica per a poder portar a terme la inclusió de la millor manera possible.

Chávez (2020) analitza la inclusió de les persones amb DI en els diferents centres de dansa de la ciutat de Guayaquil, Equador, a través d'una enquesta dirigida als professors dels centres. En aquesta s'observa que un 60% mai ha estat en contacte amb estudiants de dansa amb DI, dels quals, un 50%, creu que el procés d'inclusió d'aquest col·lectiu en els centres de dansa no té gairebé beneficis per aquests alumnes. A més, 7 de cada 10 professors consideren que un estudiant amb DI no pot arribar a desenvolupar-se d'igual manera que un altre sense discapacitat. Com a resultat, l'autor observa que les principals causes d'exclusió de les persones amb discapacitat als centres de dansa tenen a veure amb la falta d'informació i coneixements per part dels docents.

En el projecte d'investigació de Chuquilla i Valverde (2024) s'investiguen les estratègies i accions que promouen la inclusió de persones amb DI als centres de dansa ordinaris, entre les quals es destaquen involucrar activament als familiars d'aquestes persones en les activitats de dansa, organitzant esdeveniments i presentacions que promoguin una major connexió entre l'escola de dansa i la llar. També, es parla d'enfortir la col·laboració entre diferents professionals per tal de facilitar una integració més profunda en els diferents projectes que es portin a terme; i la implementació de programes de formació contínua sobre inclusió pels docents.

La inclusió de les persones amb DI en els centres de dansa ordinaris és un tema força estudiat en els darrers anys. No obstant això, tot i demostrar-se que s'han fet passes cap a aquesta inclusió, encara no s'ha pogut normalitzar la seva presència com a ballarines, i molt menys com a docents. La poca formació i la falta de coneixements en inclusió dels professionals en dansa als centres ordinaris, juntament amb els prejudicis sobre aquest col·lectiu, entre d'altres, acaben esdevenint barreres per a la seva participació. Per tant, tot i que existeixen projectes i estudis que promouen la inclusió social i l'accessibilitat de persones amb DI als espais culturals, hi ha una carència en l'enfocament de la professionalització d'aquestes persones per aconseguir una inserció laboral en el món de l'art (Martínez, 2023).

Aquesta recerca té per objecte portar a terme un estudi de cas en el qual es vol explorar el procés d'inclusió d'una ballarina, i també docent, amb DI en un centre de dansa ordinari. Es ressalta el valor de l'estudi pel fet que la persona amb DI no només és ballarina, sinó també docent, oferint una perspectiva única i enriquidora. En aquesta investigació, s'analitza l'impacte en el desenvolupament personal i emocional de totes les participants, així com les barreres i suports que han observat i/o viscut cadascuna d'elles. Finalment, es pretén

explorar les estratègies, accions i formacions necessàries per a la inclusió de les persones amb DI als centres de dansa ordinaris.

---

2. Mètode

Per a la present recerca s'ha adoptat un enfocament metodològic qualitatiu, donat que es pretén comprendre i explorar fenòmens socials i humans des d'una mirada holística i en profunditat (Flores i Mora, 2023). Així mateix, aquests autors expliquen que la metodologia qualitativa comprèn els significats, les vivències i els entorns socials vinculats a un fenomen específic, mitjançant l'aplicació de tècniques, mètodes i instruments que permeten reunir i analitzar dades que evidencien les opinions i interpretacions dels participants de l'estudi. Dit això, aquesta metodologia ha estat considerada la més adient per explorar com s'ha portat a terme el procés d'inclusió en el centre de dansa ordinari d'una ballarina i docent amb DI.

El mètode que s'ha utilitzat per al desenvolupament d'aquesta investigació és l'estudi de cas, que així com diu Yin (2023) és una investigació detallada i profunda d'un cas particular, que pot ser d'un individu, un grup petit, una organització o un projecte específic. A més, aquest tipus d'investigació permet explorar les característiques i particularitats del cas que s'estigui tractant, oferint una major comprensió de la situació estudiada. Segons Yin (1994), citat per Castro (2010), quan es desenvolupa un estudi de cas, és necessari que els resultats es basin en múltiples fonts d'evidència i instruments de recollida de dades. D'acord amb això, en la present recerca s'han utilitzat com a tècniques de recollida de dades les entrevistes individuals semiestructurades i el grup de discussió.

2.1. Participants

Per tal d'executar aquesta investigació, s'ha fet una selecció premeditada de les participants d'aquest estudi, les quals són la directora del centre, la docent d'aquest mateix, la persona amb DI i dues persones que han compartit classes de dansa amb ella, formant un total de cinc persones col·laboradores (taula 1).

En primer lloc, la directora del centre de dansa ordinari agafat com a objecte d'estudi, en la qual recau la responsabilitat de presa de decisions sobre el centre, així com les metodologies, les tècniques i el procés que s'ha utilitzat per aconseguir aquesta inclusió.

En segon lloc, s'ha seleccionat una docent d'aquest mateix centre de dansa, amb la finalitat d'ampliar, contrastar i obtenir una major informació sobre el tema, des de la seva perspectiva com a docent, i la seva implicació en l'àmbit de la dansa i les persones amb DI.

En tercer lloc, s'ha triat a la persona amb DI, la qual exerceix de ballarina i docent en el centre de dansa ordinari, objecte d'estudi, des de fa anys. Aquesta, ha estat seleccionada per la perspectiva que dona sobre la seva pròpia inclusió en el centre, contrastant així la informació de la directora que és qui incentiva aquesta inclusió i l'altre docent que

comparteix professió amb ella. A més, també per conèixer el sentiment que li provoca donar i compartir classes amb gent sense discapacitat.

Finalment, hi han participat dues persones que han compartit classes de dansa amb ella per veure quina mirada hi tenen sobre la inclusió i com s'han sentit en el moment de compartir classes de dansa amb la persona amb DI.

Taula 1: Perfil de les participants de l'estudi de cas

Participants	Gènere	Sexe	Edat	Formació	Experiència en centres de dansa
Directora (EN-GD)	Femení	Dona	48	- Formació com a ballarina i docent (Centre de Dansa Ramón Solé) - Curs de formació en Gyrotonic i Gyrokinesis	44 anys (28 dels quals en el centre d'estudi)
Docent (EN-GD)	Femení	Dona	30	- Grau Professional de Dansa Clàssica - Estudis Superiors de Dansa - Màster en Gestió Cultural - Estudiant de Psicologia (en curs)	23 anys (3 dels quals en el centre d'estudi)
Persona amb DI (EN)	Femení	Dona	32	- Curs d'Educació Infantil - Curs de Monitora de temps lliure - Curs Operacions bàsiques de Càtering - Curs Serveis de Restaurant - Curs FIOP - Mòdul de Restauració - Auxiliari de dependenta de Comerç	18 anys (18 dels quals en el centre d'estudi)
Companya 1 (EN-GD)	Femení	Dona	21	- Grau en Comunicació de les Organitzacions (en curs)	12 anys (12 dels quals en el centre d'estudi)
Companya 2 (EN-GD)	Femení	Dona	25	- Grau en Història de l'Art - Màster en Gestió del Patrimoni Cultural i Museologia	13 anys (13 dels quals en el centre d'estudi)

Nota: La taula representa la mostra de l'estudi i el perfil de les participants. La terminologia "EN" fa referència a entrevista i, la terminologia "GD" a grup de discussió.

Font: elaboració pròpia

2.2. Instruments

2.2.1. Entrevista

L'entrevista individual semiestructurada ha estat la primera tècnica que s'ha utilitzat per a la recollida d'informació del present estudi. Aquesta, ha estat la principal font d'informació i s'ha realitzat a totes les participants de la recerca.

Aquest tipus d'instrument és de gran eficàcia per portar a terme investigacions de metodologia qualitativa, ja que té com a funció principal recollir dades que posteriorment seran usades en l'aplicació de l'estudi (Lopezosa, 2020). Aquest mateix autor, explica que les entrevistes semiestructurades tenen una menor rigidesa que les entrevistes estructurades, pel fet que comprenen preguntes fixes, però també obertes, en les quals les persones entrevistades poden respondre de manera lliure, és a dir, són entrevistes més dinàmiques, flexibles i obertes.

Les entrevistes que s'han dut a terme han pretès abordar diferents temes com són el desenvolupament i creixement personal i emocional que han experimentat les diferents participants de l'estudi arran de l'experiència de compartir la dansa amb una persona amb DI, com a ballarina i docent. A més, s'han analitzat les barreres i els desafiaments que han observat o viscut les participants durant el procés d'inclusió, així com els suports, les adaptacions i els elements facilitadors que han estat necessaris per facilitar aquesta inclusió i obtenir una igualtat en el tracte. Finalment, s'han estudiat les estratègies, accions i formacions que han estat requerides per millorar les competències dels professionals a l'hora de fomentar la inclusió de la persona amb DI, i les accions que han estat clau per poder portar a terme aquesta inclusió i professionalització de la persona amb DI.

Totes les preguntes formulades durant les entrevistes, s'han adaptat a la persona en qüestió, per tal d'obtenir la màxima informació assegurant una bona comprensió d'aquestes.

2.2.2. Grup de discussió

L'ús del grup de discussió ha estat una eina fonamental per aquesta investigació, ja que, tal com diuen Huertas i Vigier (2010), és una tècnica qualitativa que resulta molt útil per recollir dades relatives a les opinions, creences, percepcions, interessos i actituds d'un grup de persones implicades en un determinat objecte d'estudi. És per aquest motiu, que s'ha realitzat un grup de discussió amb la directora, la docent i les dues companyes per tal d'abordar diferents temes i subtemes de gran interès per aquesta investigació.

El tema principal a tractar ha estat el recull d'estratègies i accions més generalitzables que s'han cregut necessàries perquè els centres de dansa ordinaris puguin ser més inclusius i d'aquesta manera, inspirar-ne a d'altres. Aquest, s'ha escollit d'acord amb els objectius d'investigació i amb la finalitat de complementar la informació que s'ha donat a les entrevistes. Altres temes que s'han debatut són: els principals desafiaments que, avui dia, enfronten les persones amb DI als centres de dansa; la coneixença d'adaptacions per a la inclusió que s'han implementat amb èxit; la fomentació d'una cultura inclusiva dins els centres de dansa per a totes les alumnes; i les estratègies que es poden implementar per

promoure la sensibilització i acceptació de la diversitat entre els alumnes, docents, pares i mares. Els programes o col·laboracions que es podrien establir amb altres organitzacions per millorar la inclusió, la importància de la família en el suport per a la inclusió en els centres de dansa ordinaris, l'avaluació exitosa de les iniciatives que es porten a terme per aquesta inclusió, i les accions que podrien dur a terme les autoritats locals o governamentals per promoure aquesta inclusió als centres de dansa; han estat qüestions que han permès reconduir el debat i profunditzar en el tema d'interès.

2.3. Procediment

En primer lloc, es va parlar amb la tutora legal de la persona amb DI a la qual se li va exposar l'objectiu de la investigació, per poder sol·licitar la seva participació en aquest estudi.

Un cop feta la gestió pertinent a dintre del nucli familiar i rebuda l'autorització de participació; es va contactar amb la directora del centre de dansa, on participa la persona amb DI, qui va acceptar la proposta d'estudi i va proporcionar la participació d'una docent del centre per col·laborar. A partir d'aquí, es va contactar amb dues persones que han compartit classes de dansa amb la persona amb DI per obtenir perspectives diverses i aprofundir en l'estudi. A totes les participants, inclosa la persona amb DI, se'ls va explicar l'objectiu de l'estudi i se'ls va proporcionar el consentiment informat, garantint l'anonimat i la confidencialitat, així com l'autorització per a la gravació de veu durant les sessions. Aquest document va ser revisat i signat per les participants abans d'iniciar les entrevistes. La persona amb DI va rebre aquesta informació amb una versió accessible a través de la seva tutora legal.

Les entrevistes es van realitzar en llocs diferents, posant les màximes facilitats a cada entrevistada, i el grup de discussió es va portar a terme de manera virtual per tal de garantir la comoditat i la participació de totes les parts col·laboradores. Ambdues tècniques van tenir una durada d'entre 50-60 minuts.

Una vegada implementats els instruments de recollida de dades, es va transcriure la informació obtinguda, i es va procedir a l'anàlisi d'aquesta.

2.4. Anàlisi de dades

En aquest estudi de cas s'ha fet servir una anàlisi de dades de contingut, que com bé explica Riba (2017) és una tècnica d'investigació que consisteix en l'estudi sistemàtic i objectiu del contingut manifest o latent dels missatges comunicatius. Aquesta tècnica implica la segmentació dels textos en unitats significatives i la seva posterior interpretació per a obtenir conclusions rellevants sobre el contingut analitzat.

Posteriorment, s'han codificat i categoritzat les dades a través del model de Saldaña (2009), seguint així la codificació estructural, basada en un contingut que representa un tema d'investigació i uns objectius; i la codificació descriptiva, que es basa en l'assignació d'etiquetes a les dades de la investigació per poder formular els temes. En aquesta

codificació s'han obtingut un total de noranta-quatre codis, que s'han agrupat en dotze categories i tres temes (taula 2).

Taula 2: Temes i categories

Temes	Categories
El desenvolupament personal i emocional	Vinculació, experiència i relació amb el col·lectiu i la persona amb DI al centre
	Beneficis de compartir amb persones amb DI
	Reconeixement i valorització de les capacitats, habilitats i qualitats
	Independència, autonomia i autosuficiència de la persona amb DI
Barreres i Suports	Creixement personal i emocional
	Barreres
	Suports, adaptacions i elements facilitadors per a la inclusió
Estratègies, Accions i Formacions	Priorització i igualtat en el tracte
	Experiència i formació
	Estratègies i accions per a la inclusió
	Professionalització de les persones amb DI
	Estratègies i objectius de futur

Nota: A la taula es recullen els temes i les categories extretes de l'anàlisi de dades.

Font: elaboració pròpia

3. Resultats

L'estudi de cas que s'ha realitzat ha permès obtenir informació sobre tres temes principals: el desenvolupament personal i emocional, les barreres i suports, i les estratègies, accions i formacions que les participants creuen necessàries per desenvolupar una bona inclusió. Alguns dels resultats d'aquests temes s'il·lustren a partir de cites textuais de les participants.

- **El desenvolupament personal i emocional**

En primer lloc, es ressalta el desenvolupament personal i emocional de les persones participants. En aquest, es consideren molts aspectes relacionats amb l'experiència, els beneficis, el reconeixement, la independència i el creixement d'aquest col·lectiu, i sobretot de la persona amb DI objecte d'aquest estudi.

Com a resultats d'aquest primer tema, s'extreuen diversos punts positius que fan veure el gran creixement personal i emocional, que provoca el tracte amb el col·lectiu de persones amb DI a dins de l'àmbit de la dansa des de diferents perspectives. Es destaca que totes les persones participants de l'estudi expressen haver tingut una molt bona experiència i relació

amb la persona amb DI, d'igual manera que la persona amb DI afirma haver tingut una bona relació amb l'entorn de la dansa. En especial, la directora i la docent, experimenten una forta vinculació al col·lectiu de persones amb discapacitat i a la dansa inclusiva.

A més a més, és important fer al·lusió que el fet de compartir amb persones amb DI provoca un canvi de mirada sobretot en la normalització del col·lectiu, així com la conscienciació de les necessitats i la sensibilització per part de les participants. Així mateix, afavoreix el reconeixement i valorització de les capacitats d'aquest col·lectiu provocant el descobriment de moltes d'aquestes i creant un aprenentatge recíproc entre les alumnes amb discapacitat i sense:

“Jo penso que el fet de compartir classes és molt bo tant per ells com per nosaltres, perquè et fa perdre prejudicis, ja que al final els acabes veient com uns iguals. És important que se sàpiga que aquesta inclusió és bona per a ells i per nosaltres, perquè al final nosaltres també acabem aprenent d'aquestes persones” (Companya 2-EN).

No obstant això, la docent manifesta haver observat situacions, en les que s'ha mostrat un pensament de poca credibilitat i qualitat i també poc valor i reconeixement en la realització d'exercicis de les persones amb DI, provocant una falta de seguretat en les seves capacitats:

“Se desvaloriza el trabajo de las personas con discapacidad intelectual, pensando simplemente que van a ayudar y sobre todo ocurre en la creación, que se hacen obras sólo para ellos, para que así se lo pasen bien y no se piensa en hacer algo de calidad profesional” (Docent-EN).

Un altre punt que es considera d'aquest tema és la independència, autonomia i autosuficiència que totes les parts participants perceben de la persona amb DI. Participar en l'escola de dansa, ha representat un creixement personal i emocional per a ella, adquirint una millor gestió emocional, una gran evolució com a persona i com a ballarina i una confiança plena en ella mateixa. Aquest creixement personal i emocional de la persona amb DI és vist per la directora del centre:

“... crec que per ella, emocionalment i a nivell de creixement ha estat molt important aquesta inclusió perquè ha pogut veure que ella també ho pot fer com els altres. El fet de veure que la tenen en compte per dur endavant projectes de l'escola tant per ella, com inclús per mi, ha estat molt positiu” (Directora-EN).

• Barreres i Suports

En segon lloc, les participants insisteixen en les barreres i els suports que han condicionat el procés d'inclusió de la persona amb DI a dins del centre de dansa ordinari. S'assenyalen diferents categories sobre els suports, les adaptacions i els elements facilitadors així com els obstacles per a la inclusió.

Per una banda, com a suport o element facilitador, es ressalta la importància de formar part d'un grup o comunitat. Cal remarcar que totes les participants confirmen haver donat facilitat a l'hora de compartir espai i sobretot, haver prioritzat la inclusió de la persona amb DI, facilitant-li el sentiment de pertinença a dins del centre de dansa i convertint-se en un suport incondicional per a ella. Els valors i l'educació, així com la igualtat en el tracte són, segons la

directora i la docent, la prioritat d'ensenyament de la seva escola, aconseguint, així com diuen la companya 1 i la companya 2, evitar diferenciacions per part de cap alumna. Així mateix, la persona amb DI afirma la necessitat de sentir-se una més. Cal fer esment específic, a la companya 2, la qual ressalta la implicació i actitud per part de la persona amb DI com a facilitat a l'hora de ser inclosa en el grup; i el suport de la seva família com a element clau que afavoreix aquesta inclusió, la qual vetlla per la llibertat i autonomia de la persona amb DI.

En el marc de les adaptacions com a suport per a la inclusió, tant la directora com la docent asseguren fer adaptacions per nivells, i no per discapacitat:

“... simplement a tothom hi ha coses que ens surten millor o pitjor i hi ha diferents nivells a una classe, llavors estem parlant d'adaptacions a nivell coreogràfic i a nivell de moviment, no a nivell de discapacitat” (Directora-EN).

Les dues participants sí que creuen convenient fer adaptacions més específiques depenent de la discapacitat, sobretot quan es tracta d'una discapacitat física. La docent afirma, en casos de DI, utilitzar com a adaptació el focus de la mirada per marcar un moviment i l'ensenyament lent i pausat, així com diferents recursos com la comunicació, el contacte, el reforç positiu, l'escolta activa i les explicacions, eines també utilitzades amb qualsevol altra alumna.

La companya 1 i la companya 2, en preguntar-les per les adaptacions aporten que elles mai les han percebut, la qual cosa confirma el treball de la directora i la docent, que expliquen que sempre que adapten una peça coreogràfica fan el treball previ per tal que aquestes adaptacions no es percebin i, per tant, no siguin discriminatòries.

Per l'altra banda, quant a les barreres que poden obstaculitzar la inclusió de les persones amb DI als centres de dansa, es destaca la falta de presència d'aquest col·lectiu als llocs públics, i la segregació per part d'altres centres de dansa dels voltants.

A més, els prejudicis i discriminació cap a la persona amb DI que observen les persones participants, provoquen barreres i desafiaments en el seu procés d'inclusió. Des de la mirada externa, es parla de barreres per part d'alguns professionals que han passat pel centre i del victimisme i infantilització cap a aquest col·lectiu, mostrant-se a través de l'excés de felicitació o la manca d'exigència en un espectacle.

No obstant això, una altra barrera que es dona i que contradiu l'anterior, és el marcatge dels propis límits per part de les persones amb discapacitat, ja que, també es veu per part de la directora i la docent que moltes vegades els docents exigeixen, però són les persones amb discapacitat les quals utilitzen aquesta discapacitat com a excusa per no realitzar algun exercici o per fer creure que no poden arribar a més. Aquest fet es mostra en una de les aportacions de la persona amb DI:

“A vegades alguns professors m'exigien fer doble *pirouette*¹² o coses que per mi eren massa complicades i havia de ser jo qui els hi digués que no ho podia fer” (Persona amb DI-EN).

---

¹ Pirueta. (Castellanos i Castellanos, s.d.)

² Volta completa sobre si mateix, cabriola, que fa un ballarí o una ballarina. (Pirueta, s.d.)

Ara bé, la directora considera que també existeixen altres tipus de barreres que són definides pel fet de tenir una discapacitat, com són les dificultats anatòmiques que compliquen el moviment.

• Estratègies, Accions i Formacions

En tercer i últim lloc, es remarca la importància de les estratègies, accions i formacions que són necessàries per portar a terme un bon procés d'inclusió, marcant com a aspectes rellevants l'experiència i la formació, les estratègies i les accions per a la inclusió, la professionalització de les persones amb DI i les estratègies i objectius de futur.

La directora i la docent coincideixen en el fet que no hi ha res més important que el que t'aporta l'experiència com a coneixements, donant més rellevància al fet de tenir sensibilitat i valors que una formació específica en l'àmbit de la inclusió i la dansa. També, creuen important poder arribar a tenir uns coneixements més específics en aquest tema, però no com a prioritat. La docent aporta tenir experiència amb ballarins i creadors amb DI i portar a terme projectes de dansa inclusiva amb persones amb DI, fet que l'ha conduït a tenir un bagatge de coneixements i sensibilitat molt gran i voler defensar la inclusió i integració d'aquest col·lectiu. De la mateixa manera, la directora, ha col·laborat durant molts anys amb una Fundació de persones amb discapacitat i això li ha permès tenir aquests coneixements i aquesta experiència prioritària en la seva escola de dansa.

Aquest fet porta a un dels punts més destacables d'aquesta investigació que és la professionalització de la persona amb DI objecte d'estudi i l'opinió d'aquesta professionalització del col·lectiu de manera general. La directora del centre insisteix en la importància d'aquesta inclusió, mostrant suport a través de la professionalització de la persona amb DI i posant èmfasi a la manca de desenvolupament d'aquesta àrea. Creu que el fet de ser una escola privada i tenir, ella, el poder de decisió sobre els docents, permet garantir la integració de caràcter professional de la persona amb DI. També, la docent reivindica la manca d'accessibilitat i oportunitats de formació que tenen, encara avui dia, les persones amb discapacitat per poder entrar en el món professional.

La companya 1 i la companya 2 mostren admiració cap al centre, incloent-hi els seus docents, per la valentia a l'hora de comptar amb la persona amb DI com a professional, creient que pot existir un cert risc per al seu negoci, a causa de la poca normalització d'aquest col·lectiu en l'àmbit professional. De fet, la persona amb DI comenta haver viscut una situació desagradable relacionada amb la seva experiència com a docent en la qual els familiars de les seves alumnes mostraven una discriminació cap a la seva tasca, fent-la realitzar altres tipus de labors, fora de la docència:

“Quan he estat fent de docent, els pares i les mares portaven a les nenes sense pentinar i havia de ser jo qui perdía el temps pentinant a les nenes, quan el que volia era donar la classe i això em llevava les ganes de continuar” (Persona amb DI-EN).

Consegüentment, es parla de manera conjunta de les estratègies i accions generals per a la inclusió de persones amb DI als centres de dansa. Alguns dels elements més importants que se citen són la importància del tipus de pedagogia que s'implementa i les diferents estratègies que s'utilitzen, com les dinàmiques de grup, com a eina per promoure la inclusió i la igualtat d'oportunitats per a les persones amb DI.

Es comenta que seria interessant que els centres fessin activitats conjuntes a través de la dansa i que donessin peu a mostrar el dia a dia de les persones amb DI, fent representacions dirigides a les famílies i a les diferents Associacions de persones amb DI per tal de fer visible aquesta inclusió i els beneficis que aporta. També es proposa fer un intercanvi d'alumnat com a estratègia per veure la realitat; i es parla del poder que tenen les entitats governamentals per tal de posar en pràctica aquesta inclusió, podent proporcionar cursos de formació sobre inclusió als docents i professionals de les escoles de dansa i finançar econòmicament les escoles que vulguin incloure, per fer-ho de la millor manera possible.

En darrer terme, totes les participants destaquen el fet de no necessitar fer aquests tipus d'investigacions com a objectiu de futur i la importància de la gent jove en l'avenç d'aquesta inclusió, donant confiança a centres com l'estudiat, el qual vetlla perquè aquesta inclusió es pugui donar.

---

4. Discussió i Conclusions

L'objectiu principal del present estudi és explorar com s'ha portat a terme el procés d'inclusió d'una ballarina i docent amb DI en el centre de dansa ordinari, analitzant l'impacte que ha tingut sobre les participants en el seu desenvolupament personal i emocional, les barreres i els suports que s'han observat i/o viscut; i les estratègies, accions i formacions que han estat necessàries per a aquesta inclusió. Aquests objectius han permès obtenir uns resultats que s'han analitzat i comparat amb estudis previs.

D'acord amb l'estudi realitzat, en referència al desenvolupament personal i emocional, s'observa que amb la inclusió de la persona amb DI, totes les participants han experimentat un creixement personal i emocional significatiu, millorant l'autoestima i seguretat de la persona amb DI i aportant un canvi de visió sobre aquest col·lectiu cap a la normalització, conscienciació i sensibilització. Amb l'estudi de Díaz (2023) es contempla que quan hi ha participació de persones amb DI en els centres de dansa convencionals es millora la seva autoestima, les habilitats socials, l'expressió emocional i el seu benestar general. Així mateix, la recerca de Chávez (2020), exposa la dansa com a raó de bon desenvolupament per les persones amb DI, oferint beneficis de caràcter físic o corporal, així com psicològics i comportamentals, i en l'àmbit psicosocial i afectiu. Altrament, investigacions com la de Martín (2018) apunten que la presència d'una alumna amb DI afavoreix l'atmosfera de grup creant una millor consciència i sensibilització per part de la resta de persones, generant millors relacions entre les alumnes i promovent la diversitat i igualtat d'oportunitats. A més, en aquest estudi es fa notori un trencament d'estigmes i barreres, permetent que aquestes persones siguin reconegudes, i enriquint l'experiència artística de la resta d'alumnes. En conjunt, aquestes troballes accentuen el valor de la inclusió i la diversitat en l'ensenyament de la dansa com un aprenentatge per a totes les participants.

A més, en l'estudi elaborat, s'observa que encara avui molts docents mostren pensaments i actuacions que desvaloritzen la feina del col·lectiu de persones amb DI, creient que no tenen les suficients capacitats per portar a terme un treball de qualitat professional en l'àmbit de la dansa. Estudis com el de Chávez (2020) mostren que un 70% dels docents del seu estudi

consideren que un estudiant amb DI no pot arribar a desenvolupar-se d'igual manera que un altre sense discapacitat. De la mateixa manera, Vargas-Pineda i López-Hernández (2020), afirmen haver-hi una percepció de baixa qualitat en el desenvolupament artístic d'aquest col·lectiu. Això fa pensar que aquesta actitud és un factor força comú que afecta la percepció i les oportunitats de les persones amb DI en l'àmbit de la dansa. És per aquest motiu que la reflexió convida a promoure el canvi d'aquestes actituds per incentivar la inclusió i el reconeixement de les habilitats i capacitats de qualsevol individu, independentment de la seva discapacitat.

En el marc dels suports, adaptacions i facilitadors, mitjançant les entrevistes, s'han pogut conèixer els principals suports amb què compta la persona amb DI participant en l'estudi, posant èmfasi al suport familiar. Aquest suport és transcendental per permetre-la accedir a qualsevol dels llocs desitjats per ella. Recerques com la de Vargas-Pineda i López-Hernández (2020), mostren que quan no es compta amb el suport familiar, a causa de la creença d'un potencial artístic inferior de les persones amb DI i la baixa prioritat que es dona a l'àmbit artístic, això pot provocar una limitació en l'accés a oportunitats com ara formacions en escoles de dansa. Aquest fet incita a reflexionar sobre la importància de la família com a factor determinant en el desenvolupament i l'accessibilitat de les persones amb DI a les diferents institucions.

Altrament, arran dels resultats obtinguts, les entrevistades verbalitzen la necessitat d'enfocar les adaptacions en dansa per nivells i no per discapacitat, considerant-ho quelcom que s'ha de fer i es fa com a suport, hi hagi o no una discapacitat i no com un desafiament; discrepant amb les aportacions de Díaz (2023) que assenyala que la inclusió de les persones amb discapacitat en els centres de dansa presenta desafiaments en l'adaptació de les activitats, la comunicació afectiva i el suport individualitzat. No obstant això, les entrevistades sí que coincideixen amb Díaz (2023) en el sentit que la sensibilització dels professionals ha de ser un fet prioritari en l'escola de dansa. Amb aquesta comparativa s'interpreta que encara avui no existeix un enfocament pedagògic clar que prioritzi les necessitats de les alumnes.

En la investigació realitzada, s'exposa que les adaptacions o els suports que es donen, intenten que no siguin percebuts per les alumnes, per tal de no discriminar a ningú i aconseguir que tothom se senti membre del grup. D'aquesta manera, es posa de manifest una de les necessitats de la persona amb DI i es reforça el que diu Martín (2018), el qual arriba a la conclusió a través d'una investigació sobre la inclusió d'una jove artista amb DI que aquesta preferia suports naturals dins l'aula, no notoris, realitzats pels seus propis companys en comptes de suports específics, per tal de sentir-se una més del grup. Per tant, es pot veure que aquest resultat és usual i té un impacte en el sentiment de pertinença de les persones amb DI, fonamentant la importància de proporcionar suports de manera discreta per afavorir l'aprenentatge i el desenvolupament de les alumnes, i contribuir a un entorn més inclusiu i respectuós.

Per contra, amb relació a les barreres, es destaca la falta de presència del col·lectiu de persones amb DI no només als centres de dansa ordinaris, sinó també a diversos espais públics, sent actualment una de les problemàtiques que ressonen a l'estudi, i posant èmfasi a la possible segregació del col·lectiu per part d'altres centres de dansa. Recerques com la de Muñoz (2019) presenten la dansa com una disciplina que es porta a terme de manera segmentada i en la que les escoles de dansa no compten amb grups diversificats. Això fa

pensar que aquesta realitat és un factor força corrent que impulsa a promoure una cultura d'acceptació i respecte cap a la diversitat.

A més, altres obstacles que es ressalten en aquest estudi, són els prejudicis i la discriminació cap a la persona amb DI per part d'alguns professionals que han passat pel centre de dansa. Investigacions com la de Portniagina et al. (2020) consideren que les actituds envers les persones amb DI són un dels grans obstacles socialment detectats, sent aquestes un dels motius de segregació i discriminació en els centres de dansa. Aquest resultat posa de manifest la necessitat de promoure la sensibilització i formació respecte a la inclusió i la diversitat en els centres de dansa.

Una altra categoria que es tracta a l'estudi és la formació i experiència amb el col·lectiu de persones amb DI. Es parla de la voluntat, els valors i la sensibilitat de poder incloure persones amb DI; i no tant de la importància de tenir una formació específica, ja que asseguren que l'experiència amb aquest col·lectiu és el que dona la formació que es necessita. Tot i això, no es descarta la idea de poder optar a formacions que proporcionin eines i estratègies per a la inclusió cedides per les entitats governamentals, perquè aquesta inclusió tingui una base més teòrica; de la mateixa manera que afirma Neira (2020) en el seu estudi, on la gran majoria de docents creuen necessària una formació específica per a poder portar a terme la inclusió de la millor manera possible.

Les participants coincideixen en la importància de prioritzar l'experiència amb el col·lectiu, sent de gran valor que tant la docent com la directora hagin estat en contacte amb creadores i ballarines amb DI, aportant-les un bagatge d'experiència i coneixements molt gran i, permetent-les poder defensar aquesta inclusió en el seu centre. Amb l'estudi de Chávez (2020) es veu que quan no hi ha cap contacte amb persones amb DI, es manca d'informació, coneixements i habilitats per part dels docents respecte a la inclusió del col·lectiu de persones amb DI. Aquest fet posa en relleu la importància de l'experiència i el contacte amb persones amb DI per promoure la inclusió i comprensió del col·lectiu.

Un altre punt important de l'estudi de cas és la gran mostra d'interès en la professionalització de les persones amb DI, que demostra el centre, considerant l'existència d'una manca de desenvolupament en aquesta àrea, i fomentant la vinculació exhaustiva al món professional. Com a resultat, es posa de manifest el poder de decisió que poden tenir els centres privats amb relació a la professionalització i inclusió de les persones amb DI, sent aquest, un gran inici pel col·lectiu i la seva experiència. Tot i això, es mostren desafiaments per la manca de normalitat d'aquest grup en l'àmbit professional. De manera similar, Martínez (2023), destaca la importància de la professionalització de les persones amb DI en el món de les arts i la cultura, podent ser un mitjà d'inclusió social i de convivència. Tot i això, comenta que hi ha moltes carències quant a l'enfocament professional de les persones amb DI per poder incloure's laboralment en el món de l'art; i que la majoria dels projectes se centren en la inclusió social, però no aborden específicament l'apoderament d'aquestes persones en el món laboral artístic, fent que aquesta professionalització sigui un tema poc desenvolupat.

Pel que fa a les estratègies i accions futures, mitjançant el grup de discussió, les participants han coincidit, entre altres propostes, en la necessitat de fomentar activitats conjuntes amb totes les alumnes del centre per la posterior representació als familiars i a Associacions de persones amb DI. Recerques com la de Chuquilla i Valverde (2024) valoren la participació dels familiars com a un factor de gran importància per tal de trobar una major connexió entre

les escoles de dansa i la llar de les persones amb DI. Això adverteix de la necessitat de col·laborar amb els diferents agents implicats que envolten les persones amb DI, per crear entorns més inclusius i generar oportunitats.

Un cop finalitzat l'estudi, es conclou que, els objectius d'aquest projecte d'investigació s'han abordat íntegrament. Després de la revisió teòrica, la implementació de tècniques i instruments de recollida de dades, i la posterior anàlisi d'aquestes, s'afirma que per part de les professionals del centre ordinari i les companyes de dansa de la persona amb DI, existeix un gran esforç i dedicació per aconseguir la inclusió social d'aquest col·lectiu, fomentant la importància dels valors, la sensibilitat i la igualtat. Aquest fet es confirma amb les aportacions i la positivitat que ha mostrat la visió de la persona amb DI en aquesta investigació, donant-li credibilitat a l'opinió i a la reflexió de les altres participants.

En aquest estudi, es presenten certes limitacions a l'hora de plantejar quin és el motiu que impedeix que els altres centres de dansa no professionalitzin a aquest col·lectiu de persones. També, cal tenir en compte la vivència d'altres tipus de discapacitats més severes en aquest àmbit, i quins tipus de necessitats específiques demanden per tal d'aconseguir la seva inclusió en l'àmbit de la dansa. I, a més, també és important considerar l'experiència que puguin tenir les alumnes de la persona amb DI, per veure una altra perspectiva diferent i quines mancances i punts positius es troben des de la seva mirada. En el cas de l'estudi, les alumnes de la persona amb DI són menors, és per aquest motiu que no ha estat possible accedir a elles.

Tot i existir molts projectes que, o bé intenten treballar la inclusió a través de la dansa, o bé molts d'altres que aconsegueixen treballar-la, però amb grups segmentats; no existeix una normalització de la participació real de persones amb DI als llocs públics com els centres de dansa ordinaris. I encara menys, una inclusió professional d'aquest col·lectiu en aquest sector artístic.

Amb els resultats obtinguts i amb les limitacions observades, aquesta investigació obre una via d'estudi, poc explorada, però molt important, per aconseguir la inclusió social i professional d'aquest col·lectiu, a través de les arts.

Referències bibliogràfiques

- Castellanos, C i Castellanos, R. (s.d.). Pirouette. *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*.
<https://www.diccionari.cat/frances-catala/pirouette>
- Castro, E. (2010). El estudio de casos como metodología de investigación y su importancia en la dirección y administración de empresas. *Revista Nacional de Administración*, 1(2), 31-54. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3693387>
- Chávez, V. (2020). *La danza en el campo de la inclusión*. [Treball final de grau, Tecnològic Universitari ARGOS]. Repositorio Digital Tecnológico Universitario ARGOS.
<https://biblioteca.tecnologicoargos.edu.ec/handle/ARGOS/30>
- Chuquilla, D i Valverde, J. (2024). “*La danza como estrategia metodológica en el proceso de enseñanza*”. [Tesi, Universitat Tècnica de Cotopaxi (UTC)]. Repositorio Institucional Universidad Técnica de Cotopaxi.
<http://repositorio.utc.edu.ec/handle/27000/11713>
- Díaz, N. (2023). *Propuesta de danzaterapia para el bienestar psicológico de usuarios con discapacidad intelectual*. [Treball final de grau, Universitat de Valladolid. Facultat d'Educació de Palència]. Repositorio Documental Universidad de Valladolid.
<https://uvadoc.uva.es/handle/10324/61873>
- Flores, F i Mora, R. (2023). *Investigación Cualitativa*. Editorial Universitaria de la Universidad Nacional de Educación Enrique Guzmán y Valle, (2023-05924).
- Huertas, E i Vigier, F. (2010). El grupo de discusión como técnica de investigación en la formación de traductores: dos casos de su aplicabilidad. *Entreculturas: Revista de Traducción y Comunicación Intercultural*, (2), 181-196.
<https://doi.org/10.24310/Entreculturasertci.vi2.11766>
- Lopezosa, C. (2020). Entrevistas semiestructuradas con NVivo: pasos para un análisis cualitativo eficaz. *Anuario de Métodos de Investigación en Comunicación Social*, (1), 86-100. <http://dx.doi.org/10.31009/metodos.2020.i01.08>
- Martín, C. (2018). *Análisis de la atención a la diversidad en relación al currículum y las actitudes del profesorado en las enseñanzas de danza*. [Tesi doctoral, Universitat de Granada]. Igbug Universidad de Granada. <http://hdl.handle.net/10481/49717>
- Martínez, A. (2023). *Las raíces del grabado y la stampa. El grabado como herramienta de educación artística para la inserción laboral en el mundo del arte desde el contexto del departamento Artis, espacio de inserción laboral de jóvenes con discapacidad intelectual de la Fundación Prodis*. [Treball final de màster, Universitat Complutense de Madrid]. Docta Complutense Universidad Complutense de Madrid.
<https://docta.ucm.es/entities/publication/7a96b56a-19a6-4b8e-bd41-40735ecad3e7>
- Muñoz, M. (2019). *La danza como herramienta para fomentar la inclusión social en personas con discapacidad intelectual*. [Treball final de grau, Universitat de Valladolid. Facultat d'Educació de Palència]. Repositorio Documental Universidad de Valladolid. <https://uvadoc.uva.es/handle/10324/37976>

- Neira, T. (2020). *Las Enseñanzas Artísticas Superiores de Danza: análisis y propuestas del enfoque inclusivo en danza en la provincia de Alicante*. [Tesi doctoral, Universitat de València]. Repositorio TESEO. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=292843>
- Pirueta. (s.d.). *Gran Enciclopèdia Catalana*. Recuperat el 19 de maig de 2024 de https://www.enciclopedia.cat/cerca/gec?search_api_fulltext=pirueta&field_faceta_cerca_1=All
- Portniagina, A et al. (2020). Inclusive dance practices for social and cultural adaptation of people with disabilities. *European Proceedings of Social and Behaviour Sciences, Economic and Social Trends for Sustainability of Modern Society*. 90, 755-762. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.10.03.88>
- Riba, C. (2017). *El análisis de contenido en perspectiva cualitativa*. UOC, Universitat Oberta de Catalunya. https://openaccess.uoc.edu/bitstream/10609/140407/7/Ana%20%BFflisis%20de%20datos%20en%20la%20Administracio%20%BFn%20Pu%20%BFblica%20II_Mo%20%BFdulo7_El%20ana%20%BFflisis%20de%20contenido%20en%20perspectiva%20cualitativa.pdf
- Saldaña, J. (2009). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. SAGE Publications.
- United Nations. (2006). *United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. (en línia). Recuperat de <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>
- Vargas-Pineda, D i López-Hernández, O. (2020). Experiencias de artistas con discapacidad frente a la promoción de la inclusión social. *Arte, Individuo y Sociedad*, 32(1), 31-44. <https://doi.org/10.5209/aris.60622>
- Vilchez, J et al. (2018). Arte y psicología. *Estudios sobre Arte Actual*, (6), 35-47. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6861738>
- Yin, R. (2023). A book review: Case study research and Applications. *Beyond Words: A Journal on Language Education, Applied Linguistics, and Curriculum & Instructions*, 11(1), 61-64. <http://journal.wima.ac.id/index.php/BW/article/view/4130/3401>

Revista Española de Discapacidad (REDIS)

Directrices para autores/as

Cada autor/a debe enviar firmada la “*Declaración de originalidad del trabajo escrito*”. Esta revista toma las medidas recomendadas para **evitar el plagio**.

En línea con la terminología de la legislación nacional en materia de discapacidad y en consonancia con los valores y principios establecidos en la Convención sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad de Naciones Unidas, **REDIS recomienda el uso de los términos “discapacidad”, “persona con discapacidad”, y/o “persona en situación de dependencia”** en caso de que proceda, en la redacción de los contenidos dirigidos a esta revista.

Asimismo, con el fin de dar una imagen más representativa de la realidad, así como concienciar sobre la importancia de reconocer y visibilizar a mujeres y hombres por igual, se recomienda el uso de un **lenguaje inclusivo**.

Formato

En cuanto al formato del manuscrito, se presentará de acuerdo con las siguientes indicaciones:

- Los trabajos se enviarán en formato de archivos de texto editables (*doc, rtf, odt* o similar).
- Todas las páginas del manuscrito presentado deberán estar numeradas en su margen inferior.
- Emplear un sólo tipo y tamaño de letra: **Arial 11**.
- Con interlineado de 1,15.
- Sin justificar el texto y sin sangrías al comienzo de los párrafos.
- Las notas irán a pie de página.
- Las citas y bibliografía seguirán las **normas APA, 7ª edición**.

Requisitos específicos de cada sección

Los **artículos** deberán atenerse a los siguientes requisitos:

- Llevarán el título primero en español y luego en inglés, con una extensión de 75 a 100 caracteres o de 10 a 15 palabras. Debe reflejar el contenido del artículo, centrándose en el problema de investigación, en el método y objeto de estudio o en las conclusiones, y se recomienda que incluya las principales palabras clave.
- Los trabajos irán precedidos de un **breve resumen** de entre 150 y 180 palabras, que tendrá una versión en español y otra en inglés, de idéntico contenido. Se sugiere seguir el método IMRYD (Introducción, Métodos, Resultados y Discusión).
- Bajo el resumen se añadirán entre 3 y 5 **palabras clave** en español con su correspondiente traducción en inglés. A ser posible, se usarán términos

internacionalmente aceptados en el campo científico y, en concreto, en el ámbito de la discapacidad.

- A continuación, se presentará el texto del manuscrito propuesto, que habrá de contar con una **extensión máxima de 8.000 palabras**, excluyendo título, resúmenes, palabras clave y bibliografía.

Tablas y Figuras

En caso de que el trabajo incluya imágenes u otras figuras, éstas deberán estar **numeradas** y ser **enviadas por separado**, en formato XLS, JPG o PNG (según corresponda), con una **resolución** mínima de 150 ppp en el caso de las imágenes.

Han de tener un **título descriptivo y conciso** que permita entender el contenido, así como la fuente de información de donde se obtienen los datos y/o información, señalando si es de elaboración propia en caso de no ser información extraída de otra fuente. En el caso de las figuras se debe **incluir texto alternativo** de cara a cumplir los requisitos de accesibilidad.

Biografías

El trabajo deberá ser escrito por un **máximo de siete autores/as**. Se adjuntará una breve nota biográfica de no más de 150 palabras (*por cada persona*) que incluya:

- Nombre completo.
- Filiación institucional, la ciudad y el país.
- Una dirección de correo electrónico.

La Secretaría de REDIS se reserva el derecho a solicitar información adicional con la finalidad de publicar una nota biográfica conforme a los usos de las revistas científicas, una vez que el manuscrito sea aceptado. Las personas autoras deberán declarar, si corresponde, el soporte o la financiación de la investigación.

Importante: El/la autor/a podrá someter a consideración de REDIS un solo trabajo por año.

Referencias Bibliográficas

Las referencias bibliográficas seguirán, en líneas generales, la norma APA (7ª ed., 2019). Así, se pondrán al final del texto, siguiendo el orden alfabético de autores, de más antiguo a más reciente en el caso de que se citen varios documentos de un mismo autor/a, y según las siguientes formas establecidas:

- Se citará el primer apellido del autor y la inicial del nombre. En caso de que haya tres o más autores, hay que poner sólo al primer autor seguido de “et al.” (criterio propio de la revista que no coincide con la norma APA).
- Año de publicación entre paréntesis.
- Títulos de libros, informes, páginas web, revistas, etc. irán en cursiva (ver ejemplos).
- Editorial o nombre de la revista, volumen (número) y páginas que comprende.
- DOI o URL cuando se trate de artículos o publicaciones en línea.

ACCESIBILIDAD

Se deberán seguir las indicaciones:

- Escribir con un lenguaje claro y sencillo.
- Proporcionar de forma textual la expansión de una abreviatura o acrónimo la primera vez que aparezca en el documento.
- No utilizar tipos de letra con serifa.
- Aplicar suficiente contraste al documento entre combinaciones de color de fondo y de primer plano del texto y de imágenes de texto.
- No basar la información sólo en el color. Asegurarse de que toda la información disponible con color también lo esté si el color no está disponible.
- Evitar el uso de negritas y cursivas.
- Alineación del texto a la izquierda.
- Especificar el idioma del documento y marcar el cambio de idioma de todos los textos en los que cambie.
- En caso de tener que incluir símbolos matemáticos, hacerlo mediante el editor de fórmulas.

Aspectos a considerar en la redacción:

- 1) Usar estilos para encabezados y párrafos:
  - Nunca se deben aplicar aspectos visuales directamente sobre el texto (como colores, tamaños, fuentes, espaciados). En su lugar, se deben usar elementos estructurales y aplicarles estilos.
  - Modificar el aspecto visual de los ya existentes para mantener bien la estructura del documento (Normal, Título 1, Título 2, Subtítulo, etc.).
  - Dos elementos con la misma apariencia deben tener el mismo estilo.
  - Respetar la coherencia de la estructura de la información (se puede verificar la coherencia con “mapa de navegación”).
  - Los estilos de encabezado no se deben usar para resaltar contenidos.
- 2) Listas: Establecer su anidación en lugar de simularlas con tabulaciones, espacios, guiones, etc.
- 3) Texto alternativo: Se debe proporcionar texto alternativo para las imágenes y todos los elementos no textuales (se puede incluir en comentarios).
- 4) Tablas:
  - No simularlas con tabulaciones ni espacios.
  - Marcar como encabezados únicamente la primera fila y/o la primera columna.
  - No usar el marcado de encabezados solo para dar estilo.
  - Tablas complejas: si se puede, reestructurarlas para convertirlas en tablas sencillas.
- 5) Texto en columnas: No simularlo con cuadros de texto, tablas, tabulaciones.
- 6) Enlaces:
  - Especificar claramente el destino de los enlaces insertados como hipervínculos en el documento.
  - El texto debe ser significativo por sí mismo e identificar su destino fuera de su contexto.